

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Аналітична доповідь

КИЇВ - 2016

УДК 130.2.001.76(477)
П 78

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видання обов'язкове*

Автори:

Сьомін С. В., д. політ. н., проф.;

Резнікова О. О., к. е. н., с. н. с.

За заг. ред. академіка НАН України, д. т. н., проф. В. П. Горбуліна

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Система підготовки кадрів для сил безпеки України: проблеми та перспективи розвитку: аналітична доп. / С.В. Сьомін, О.О. Резнікова; за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2016. – 50 с.

Наукову доповідь підготовлено у контексті реалізації завдань, визначених у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України. Проаналізовано вимоги законодавства України в освітній сфері щодо військових та спеціальних навчальних закладів та вивчено особливості життєдіяльності вітчизняних ВНЗ із специфічними умовами навчання. Запропоновано розпочати фахову наукову міжвідомчу дискусію щодо можливих шляхів модернізації системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони. Окрему увагу приділено нормативно-правовому забезпеченню інституційних змін в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сил безпеки України відповідно до стандартів ЄС та НАТО.

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
I. ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ У КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ	6
II. АНАЛІЗ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ОСВІТУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	8
2.1. Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту»	9
2.2. Постанова КМ України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти	12
III. СТАН ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	13
3.1. Міністерство внутрішніх справ України	14
3.2. Національна поліція України	18
3.3. Національна гвардія України	22
3.4. Державна прикордонна служба України	23
3.5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій	27
3.6. Служба безпеки України	31
3.7. Служба зовнішньої розвідки України	36
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	39
ДОДАТКИ	42
Додаток 1	42
Додаток 2	50

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВНЗ	-	вищий навчальний заклад;
ДПСУ	-	Державна прикордонна служба України;
ДСНС	-	Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
ЄКТС	-	Європейська система трансферу оцінок (англ. ECTS, European Community Course Credit Transfer System);
ЄСПЛ	-	Європейський Суд з прав людини (англ. European Court of Human Rights);
ЗСУ	-	Збройні сили України;
ІПЮК	-	Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України, м. Харків;
МВС	-	Міністерство внутрішніх справ України;
МОН	-	Міністерство освіти і науки України;
НАВС	-	Національна академія внутрішніх справ України;
НАЗЯВО	-	Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти;
НГУ	-	Національна гвардія України;
ОВС	-	органи внутрішніх справ;
СБУ	-	Служба безпеки України;
СВНЗ	-	вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання;
СЗР	-	Служба зовнішньої розвідки України.

ВСТУП

Невщухаюча збройна російська агресія на Сході України, анексія Кримського півострова виступають беззаперечною аксіомою того, що подальший розвиток і саме існування Української держави неможливі без докорінного інституційного реформування сектору безпеки і оборони. Саме на нього покладаються основні завдання сучасного етапу українського державотворення – захист державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності, зміцнення конституційного ладу, розвиток й підтримка суспільних цінностей, захист прав і свобод українських громадян.

Відповідно до завдань, визначених у Стратегії національної безпеки України, Воєнній доктрині України та Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, невід'ємною складовою підвищення національних безпекових і оборонних спроможностей виступає модернізація системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сектору безпеки і оборони України за стандартами ЄС та НАТО. Така модернізація покликана реально посилити спроможність нашої держави протистояти агресії Російської Федерації, гарантувати мирне майбутнє України як суверенної, демократичної і правової держави, а також забезпечити кадрами функціонування національної системи своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці.

Мета цієї наукової доповіді – керуючись завданнями, визначеними у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, на підставі аналізу вимог законодавства України в освітній сфері, а також вивчення особливостей життєдіяльності вітчизняних ВНЗ із специфічними умовами навчання, розпочати фахову наукову міжвідомчу дискусію щодо шляхів модернізації системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони, виробити концептуальні підходи та запропонувати інституційні зміни в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сил безпеки України відповідно до стандартів ЄС та НАТО.

I. ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ У КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Як визначено у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України¹, основні зусилля з розвитку сектору безпеки і оборони будуть зосереджені на поетапному та узгодженому нарощуванні оперативних спроможностей сил безпеки і оборони та рівня їх готовності до невідкладного реагування на виклики й загрози національній безпеці України. Невід'ємною складовою цього є **розбудова ефективної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для безпекових структур.**

Так, зокрема, для ефективного розвитку сектору безпеки і оборони в сучасних умовах передбачається:

- запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу у секторі безпеки і оборони із залученням викладачів, інструкторів із держав – членів НАТО і ЄС, формування нової культури безпеки зі збереженням за необхідності спеціалізації та індивідуалізації системи підготовки кадрів;

- підвищення фахового рівня персоналу сектору безпеки і оборони, забезпечення його високої мотивації до належного виконання завдань за призначенням;

- забезпечення розвитку системи військово-патріотичного виховання, запровадження програм військової підготовки і цивільного захисту в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах.

Серед шляхів досягнення необхідних спроможностей сектору безпеки і оборони окреслено підвищення ефективності підготовки наукових кадрів та функціонування системи кадрового забезпечення науково-технологічної і освітньої діяльності.

---

¹ Указ Президента України від 14 березня 2016 року №92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>

Основними завданнями розвитку сектору безпеки і оборони України у контексті *модернізації системи підготовки особового складу*, зокрема, визначено:

- Міністерству внутрішніх справ України до 2020 року забезпечити поетапну трансформацію закладів освіти МВС;

- Національній поліції України як центральному органу виконавчої влади до кінця 2017 року здійснити реформування системи відбору на службу та професійної підготовки своїх працівників;

- Державній прикордонній службі України до кінця 2020 року впровадити європейські норми і стандарти у систему прикордонного контролю та систему підготовки особового складу;

- Державній службі України з надзвичайних ситуацій до кінця 2017 року удосконалити систему кадрового забезпечення органів і підрозділів шляхом перегляду кваліфікаційних вимог до фахівців у сфері цивільного захисту;

- Державній спеціальній службі транспорту своїм пріоритетом вважати удосконалення системи підготовки особового складу та мобілізаційних ресурсів і до кінця 2020 року забезпечити поступовий перехід до комплектування виключно військовослужбовцями контрактної служби.

Згідно з Концепцією *освітня складова кадрового забезпечення* сектору безпеки і оборони України має включати:

- укомплектованість складових сектору безпеки і оборони фаховими кадрами, переважно контрактної служби, підготовленими за стандартами ЄС та НАТО;

- збереження змішаного принципу комплектування ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

- створення електронного реєстру військовозобов'язаних та формування на його основі сил територіальної оборони і численного військовонавченого оперативного резерву військовозобов'язаних та резервістів за принципом екстериторіальності;

- інтенсифікацію участі представників України у міжнародних навчаннях, тренувальних місіях, тренінгах, освітніх програмах, консультаціях, стажуваннях та інших подібних заходах;

- удосконалення системи підбору, розстановки, професійної підготовки і виховання особового складу;

- посилення вимог до кандидатів на посади військовослужбовців, працівників правоохоронних органів і спецслужб на основі впровадження нових критеріїв їх відбору з наданням переваги тим, хто отримав освіту в державах – членах ЄС та НАТО;

- уточнення системи атестації та проведення на її основі переатестації військовослужбовців, працівників правоохоронних органів і спецслужб;

- оптимізацію системи вищих військових навчальних закладів та навчальних підрозділів сектору безпеки і оборони, організацію підготовки спеціалістів для потреб сектору за державним замовленням за спорідненими спеціальностями у відповідних профільних навчальних закладах незалежно від їх відомчої приналежності з отриманням у них європейського рівня освіти, що визнається європейським співтовариством;

- створення системи державного замовлення щодо безперервної підготовки робітничих, технічних та інженерних кадрів для задоволення потреб підприємств оборонно-промислового комплексу.

II. АНАЛІЗ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ОСВІТУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Нормативно-правовою базою для проведення аналізу законодавства України щодо підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони виступили: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку

галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.²

2.1. Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту»

Проведений аналіз дозволяє виокремити цілу низку проблем, які не лише не сприяють розвитку кадрового забезпечення сектору безпеки і оборони, а часто-густо вступають у прями антагоністичні суперечності із специфікою професійної підготовки силовиків (більш докладно див. Додаток 1). Це стосується, зокрема, таких вимог зазначених законів, як:

- обов'язковий відкритий характер навчальних закладів незалежно від форми власності, відомчої приналежності та специфіки навчального процесу, а також відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою. За таких умов складно забезпечити належний захист відомостей, що мають гриф «таємно» та «цілком таємно»;

- здійснення безпосереднього керівництва усіма державними навчальними закладами України (незалежно від відомчого підпорядкування) з боку МОН України та його право разом із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти інспектувати навчальні заклади із специфічними умовами навчання щодо організації навчально-виховної і науково-методичної роботи, використання науково-педагогічного потенціалу та матеріальних ресурсів, розвитку матеріально-технічної бази і соціальної сфери. У цьому зв'язку є абсолютно нелогічним і суперечить засадничим принципам забезпечення національної безпеки України, коли нагляд (контроль) за фаховою спеціальною підготовкою кадрів для сектору безпеки і оборони покладено на МОН, НАЗЯВО та відповідні структурні підрозділи управління освітою місцевих держадміністрацій. Натомість, центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані ВНЗ із специфічними умовами навчання, *лише беруть*

² Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>

участь у здійсненні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів та інших заходах із забезпечення навчального процесу;

- законодавчо закріплені права автономії вищого навчального закладу повинні розповсюджуватися і на ВНЗ із специфічними умовами навчання (самостійність, незалежність і відповідальність ВНЗ у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації наукових досліджень, освітнього процесу, внутрішнього управління, економічної діяльності тощо). Це часто не узгоджується із специфікою організаційної побудови та функціонування силових структур;

- оцінка рівня професійного навчання кадрів для сектору безпеки і оборони має здійснюватися за допомогою ступенів вищої освіти (молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук). При цьому ступені вищої освіти не можуть виступати в якості оцінки рівня бойової та спеціальної підготовки силовиків;

- обов'язковість виконання курсантами (слухачами) ВНЗ із специфічними умовами навчання освітніх програм в обсязі кредитів ЄКТС³. Це може не в повній мірі відображати специфіку навчання у таких навчальних закладах;

- необхідність відкритості та гласності процедури атестації здобувачів вищої освіти у ВНЗ із специфічними умовами навчання. Це означає законодавчо закріплене право для будь-якої особи бути присутнім на атестації, вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації курсантів (слухачів) ВНЗ із специфічними умовами навчання. У зв'язку із цим неможливо забезпечити належний захист відомостей, що мають гриф «таємно» та «цілком таємно»;

³ **ЄКТС** (Європейська система трансферу оцінок, англ. ECTS, European Community Course Credit Transfer System) – кредитна система, яка пропонує спосіб вимірювання та порівняння навчальних досягнень і переведення їх з одного інституту до іншого. Система може використовуватися усередині інституту, між інститутами однієї країни, а також між інститутами-партнерами з різних країн. ЄКТС базується на принципах взаємної довіри учасників і передбачає виконання правил щодо всіх її частин: ECTS-кредитів, ECTS-оцінок, Угоди про навчання і зарахування кредитів. 1 кредит прирівнюється до 8 годин викладацької діяльності.

- існування однакових стандартів для вищої освіти для кожної спеціальності незалежно від специфіки навчання, які розробляються МОН України (за погодженням із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти);

- суттєве обмеження прав державних органів, до сфери управління яких належать військові ВНЗ (ВНЗ із специфічними умовами навчання), щодо керівництва ними;

- необхідність оприлюднювати на офіційному веб-сайті ВНЗ із специфічними умовами навчання, на інформаційних стендах та у будь-який інший спосіб щорічний звіт керівника, інформацію про використання та надходження коштів, штатний розпис тощо. При цьому слід враховувати, що для зазначених навчальних закладів не вся така інформація може бути оприлюднена.

Цілком неприйнятним у контексті підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони є те, що відповідно до нової редакції Закону України «Про вищу освіту»⁴ **для того, щоб пройти усі рівні здобуття вищої освіти (від молодшого бакалавра до доктора філософії) необхідно щонайменше 12 років.**

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», на даний час **пенсія за вислугу років призначається військовослужбовцям за наявності у них вислуги 23 календарних років. Тобто більше половини строку своєї дійсної служби військовослужбовець може захищати Батьківщину в «аудиторії».**

Співробітники органів внутрішніх справ, Національної поліції, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції, а також Державної кримінально-виконавчої служби України мають право на пенсію за наявності у них страхового стажу 25 років, з яких не менше ніж 12 років і 6 місяців

---

⁴ Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

становить служба у зазначених структурах⁵. Тобто, достатньо закінчити ВНЗ із специфічними умовами навчання, прослужити шість місяців, звільнитися, піти працювати до будь-якої установи або комерційної фірми і чекати коли настане час отримувати пенсію за «тривалу службу у силових структурах».

2.2. Постанова КМ України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»

Існуючий Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (затверджений постановою КМ України від 29 квітня 2015 р. № 266) в частині, що стосується сектору безпеки і оборони, суперечить концептуальним положенням Закону України «Про основи національної безпеки України» та страждає на відверту відсутність логіки (більш докладно див. Додаток 2).

Так, у Переліку усталену наукову і практичну галузь «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА» розмито і поставлено на другорядне місце. Незрозумілим виглядає виокремлення галузі 26. «Цивільна безпека» і входження до її складу спеціальності 262. «Правоохоронна діяльність». Нелогічним є розведення на окремі спеціальності 254. «Забезпечення військ (сил)» та 255. «Озброєння та військова техніка». Натомість, у Переліку відсутні такі спеціальності, як розвідувальна діяльність, контррозвідувальна діяльність, інформаційна безпека тощо. Про відсутність логіки та брак наукового мислення свідчать непоодинокі випадки, коли у Переліку назва спеціальності повністю збігається із назвою галузі знань, зокрема, спеціальності 081. «Право», 263. «Цивільна безпека» тощо.

На нашу думку, підготовка кадрів для сектору безпеки та оборони України за стандартами вищої освіти є нераціональним і нецільовим

⁵ Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2262-12/print1443161996030646>

використання бюджетних коштів, не дозволяє оперативно забезпечувати силові структури досвідченими кадрами, а також сприятиме перетворенню спеціальних навчальних закладів на комерційні освітні установи.

ІІІ. СТАН ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, підготовка кадрів для сил безпеки України є складовою загальнодержавної системи освіти і включає в себе органи управління та мережу вищих спеціальних навчальних закладів і спеціальних навчальних підрозділів вищих навчальних закладів. Відомче керівництво закладами спеціальної освіти здійснюють відповідні управління (відділи), які є структурними підрозділами апарату центральних органів державної влади або державних органів зі спеціальним статусом.

ВНЗ із специфічними умовами навчання та спеціальні навчальні підрозділи ВНЗ України приймають на навчання за ступенем (освітньо-кваліфікаційним рівнем) бакалавра (спеціаліста) осіб з числа цивільної молоді, військовослужбовців строкової військової служби, військовослужбовців військової служби за контрактом та здійснюють підготовку заочною і заочною формою навчання з метою подальшого проходження служби за контрактом в органах сил безпеки України. Крім того, окремі ВНЗ із специфічними умовами навчання (спеціальні навчальні підрозділи ВНЗ України) здійснюють підготовку (мають відповідні ліцензії) за ступенями вищої освіти магістр та доктор філософії. Випускники СВНЗ (СНП ВНЗ) отримують диплом державного зразка про повну (або базову) вищу освіту та відповідну кваліфікацію. Термін підготовки від 4 до 12 років⁶.

---

⁶ При підготовці розділу 3 аналітичної доповіді були опрацьовані відомості, надані у листах Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.04.2106 р. № 031-4830/0/6-16; Національної гвардії України від 14.04.2106 р. № 27/21/1-2465; Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 07.04.2106 № 02-4976/285; Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого від 12.04.2106 № 126-01-526; Національної академії внутрішніх справ від 08.04.2106 р. № 46/1542.

3.1. Міністерство внутрішніх справ України

На сьогоднішній день, базовими вищими навчальними закладами з підготовки кадрів для МВС України є:

- *Харківський національний університет внутрішніх справ*, у якому готують фахівців за державним замовленням і на госпрозрахункових засадах на денній та заочній формах навчання на 6 факультетах (слідства, кримінальної поліції, підрозділів поліції превентивної діяльності, кіберполіції, заочного навчання, а також права та масових комунікацій). У складі університету функціонує Сумська філія, діють представництва в містах Маріуполі, Мелітополі, Полтаві та Смілі. Університет надає вищу освіту за 7 спеціальностями: право; правоохоронна діяльність; кібербезпека; комп'ютерні науки та інформаційні технології; психологія; соціологія; фінанси, банківська справа та страхування з наданням ступеня вищої освіти «бакалавр» та «магістр». Університет має потужний науково-педагогічний колектив (62 доктори наук, 46 професорів, 357 кандидатів наук, 178 доцентів). Діють 6 спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата, доктора юридичних і кандидата психологічних наук;

- *Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*, у якому навчаються та підвищують кваліфікацію понад 10 тис. курсантів, слухачів і студентів за напрямом «Право», спеціальність «Правоохоронна діяльність» та «Правознавство». Щороку університет приймає на навчання близько 1800 осіб, які після закінчення навчального закладу отримують дипломи державного зразка освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст» та «магістр». В університеті існують Центр післядипломної освіти, магістратура, ад'юнктура та докторантура. До складу університету також входять Криворізький факультет та Дніпропетровський інформаційно-юридичний ліцей. У цілому, в університеті функціонують 10 факультетів і 42 кафедри. Викладання, виховну, методичну та науково-дослідну діяльність здійснюють близько 400 науково-педагогічних працівників, 85% яких мають наукові ступені і вчені звання;

- *Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Едуарда Олексійовича Дідоренка* - здійснює підготовку юристів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» зі спеціальностей «Правознавство», «Правоохоронна діяльність». До його складу входить 4 факультети, Навчально-науковий інститут права та Центр післядипломної освіти (щорічно підвищення кваліфікації проходять близько 460 осіб). Навчання проводиться за всіма кваліфікаційними рівнями: довузівська підготовка, магістратура, ад'юнктура, система підвищення кваліфікації та післядипломної освіти. Також спеціалісти можуть отримати підготовку в навчально-консультаційних пунктах у містах Миколаєві та Лисичанську⁷.

- *Львівський державний університет внутрішніх справ* – базовий вищий навчальний заклад МВС України у Західному регіоні держави. Заклад ліцензований зі спеціальності «Правознавство» і готує фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст» та «магістр». Навчання фахівців ведеться за напрямками: «Менеджмент організацій», «Фінанси», «Облік і аудит», «Психологія» і «Практична психологія». Має 8 факультетів (з підготовки фахівців для підрозділів слідства, з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, з підготовки фахівців для підрозділів кадрового забезпечення та міліції громадської безпеки, юридичний, економічний, психології, заочного навчання працівників ОВС, заочного навчання цивільних осіб) та 26 кафедр. В університеті працює близько 40 докторів наук і понад 200 кандидатів наук;

- *Одеський державний університет внутрішніх справ* - надає освітні послуги, пов'язані з одержанням вищої освіти на рівні освітньо-кваліфікаційних вимог до «бакалавра», «спеціаліста» та «магістра» за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність». До складу університету входить ад'юнктура та докторантура, 4 факультети (м. Одеса), Херсонський факультет, навчально-науковий інститут заочного та

---

⁷ У зв'язку з тимчасовою окупацією Сходу України 22 вересня 2016 р. філію Луганського державного університету внутрішніх справ ім.Е.О.Дідоренка було відкрито у м. Северодонецьку.

дистанційного навчання, центр спеціалізації та підвищення кваліфікації, 21 кафедра. Навчальний процес забезпечує науково-педагогічний склад більше ніж зі 160 чоловік, серед яких 28 докторів наук (із них 20 професорів) і близько 137 кандидатів наук (із них 73 доценти);

- **Національна академія внутрішніх справ України** - надає освітні послуги з підготовки фахівців ступенів вищої освіти бакалавра, магістра та освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» за спеціальностями «Право» та «Психологія». Підготовка фахівців здійснюється за денною та заочною формами навчання за державним замовленням – для центральних органів виконавчої влади, а також фахівців у галузі права, психології – за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб. В академії на денній та заочній формах навчається понад 15 тис. здобувачів вищої освіти. У її структурі – докторантура та аспірантура, навчально-наукові інститути, інститут післядипломної освіти та інститут кримінально-виконавчої служби, факультети, юридичний ліцей. Освітній процес і наукову роботу забезпечують 38 кафедр та п'ять профільних наукових лабораторій, у яких працюють 50 докторів наук і професорів, 237 доцентів і кандидатів наук (докторів філософії). У НАВС функціонують шість спеціалізованих вчених рад із захисту ступенів вищої освіти доктора наук та доктора філософії, відкритих за дев'ятьма науковими спеціальностями;

- **Національна академія Національної гвардії України** - до травня 2014 року — Академія внутрішніх військ МВС України (відомості щодо академії наведено у підрозділі 3.3 аналітичної доповіді);

- **Донецький юридичний інститут МВС України** – до 2011 року був структурним підрозділом Луганського державного університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Інститут здійснює підготовку фахівців освітніх ступенів «бакалавр», «магістр», освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» за напрямками та спеціальностями «Правознавство», «Правоохоронна діяльність», «Право» на денній та заочній формах навчання на 6 факультетах (підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки, підготовки фахівців для підрозділів

Державної автомобільної інспекції, підготовки фахівців для експертно-криміналістичних та слідчих підрозділів, факультет права, заочного та дистанційного навчання). Має науково-дослідну лабораторію з безпеки дорожнього руху, ад'юнктуру, науково-дослідний центр психотренінгових технологій, центр післядипломної освіти, курси підготовки водіїв категорії «В», «С», «D», курси довузівської підготовки. На 22 кафедрах інституту працюють 223 кваліфікованих викладача (серед них: 7 академіків, 15 докторів наук, 152 кандидатів наук, 12 професорів та 64 доцента).⁸

Крім зазначених базових ВНЗ системи МВС України правоохоронці проходять підготовку за державним замовленням і в інших навчальних закладах, зокрема, у Національному університеті державної податкової служби України, Чернігівському юридичному коледжі Державної пенітенціарної служби України, Національній академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, Новокаховському гуманітарному інституті ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» тощо.

Серед цивільних вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців для МВС за державним замовленням, можна також згадати Інститут підготовки слідчих кадрів для МВС України Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, факультет підготовки слідчих ОВС інституту прокуратури та слідства Національного університету «Одеська юридична академія» тощо.

На даний час система освіти і кадрового забезпечення структурних підрозділів МВС України знаходить на етапі реформування і поки що не має офіційно затвердженої програми дій.

Натомість, згідно з Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України кінцевою метою поетапної трансформації закладів освіти МВС України повинно бути налагодження ефективного кадрового забезпечення реалізації державної політики у таких сферах, як:

---

⁸ У зв'язку з тимчасовою окупацією Сходу України на сьогоднішній день Донецький юридичний інститут МВС України функціонує у м. Кривий Ріг.

- охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидія злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

- захист державного кордону України та охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

- захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідація надзвичайних ситуацій, пожежна та техногенна безпека, аварійно-рятувальна справа, а також гідрометеорологічна діяльність;

- імміграція та еміграція, протидія нелегальній (незаконній) міграції, громадянство, реєстрація фізичних осіб, а також біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

3.2. Національна поліція України

Згідно з Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України реформування системи відбору на службу та професійної підготовки працівників Національної поліції України (яка поки що не має власної системи підготовки кадрів) повинна стати невід'ємною складовою її перетворення на правоохоронне відомство європейського зразку, основною метою якого є служіння українському суспільству шляхом надання поліцейських послуг.

У зв'язку із цим, заслуговує на увагу бачення експертів Національної академії внутрішніх справ (м. Київ) щодо розбудови вітчизняної системи підготовки кадрів для Національної поліції України. На їхню думку, у трирівневій системі професійної відомчої освіти, що повністю узгоджується із Законом України «Про Національну поліцію», має бути враховано:

- принцип стабільності й послідовності у кадровому забезпеченні поліції (з урахуванням здібностей і професіональних якостей кожного окремого поліцейського);

- поступове нарощування та ускладнення знань, умінь, навичок у міру просування по службі та необхідності реагування на мінливі умови службової діяльності;

- всі види професійної освіти, включаючи підготовку, спеціалізацію та підвищення кваліфікації, мають бути взаємопов'язані з практичним навчанням.

ВАРІАНТ МОДЕЛІ відомчої освіти для Національної поліції України

<i>Трирівнева модель підготовки поліцейських у країнах Європи</i>	→	<i>Напрями реалізації зазначеної моделі в системі МВС (на прикладі Національної поліції)</i>
↓		↓
ПЕРШИЙ РІВЕНЬ (професійна підготовка з присвоєнням кваліфікації «поліцейський»)	→	Первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації молодшого складу поліції у навчальних центрах (відповідає рівню «кваліфікований робітник»)
↓		↓
ДРУГИЙ РІВЕНЬ (спеціалізована підготовка середнього складу поліції)	→	Вища професійна та післядипломна освіта середнього складу поліції у ВНЗ зі специфічними умовами навчання (відповідає рівням «молодший бакалавр», «бакалавр»)
↓		↓
ТРЕТІЙ РІВЕНЬ (підготовка вищого складу поліції)	→	Підготовка та підвищення кваліфікації вищого складу у багатопрофільному ВНЗ МВС України (відповідає рівню «магістр»)

Передбачається здійснювати підготовку фахівців усіх передбачених законодавством освітніх рівнів («кваліфікований робітник», «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр»), напрямів підготовки, спеціальностей та спеціалізацій для потреб системи, починаючи з відбору кандидатів на навчання у відомчі заклади і до призначення випускників на відповідні посади в територіальних підрозділах.

Як свідчить практика, цивільні ВНЗ об'єктивно не володіють особливостями підготовки спеціалізованих кадрів поліції, їх освітні програми не враховують специфіку поліцейської служби та не передбачають вивчення цілої низки необхідних для майбутнього правоохоронця дисциплін, зокрема, адміністративної поліцейської діяльності, забезпечення публічного порядку й

безпеки, оперативно-розшукового і тактико-спеціального діяльності, проведення спеціальних операцій із складовими ведення бою тощо.

На користь необхідності спеціальних умов навчання для кадрів поліції свідчить і той факт, що курсанти із числа цивільної молоді з моменту зарахування до відомчих навчальних закладів вже знаходяться на службі в поліції, а відтак:

- приймають присягу;

- перебуваючи на казарменому положенні (протягом перших курсів - без виключення), знаходяться під керуванням і контролем командирів, що дозволяє прищеплювати готовність до несення служби, формує колективізм, взаємні підтримку та відповідальність поліцейських;

- поряд з профілюючими та спеціальними дисциплінами протягом усього терміну навчання розвивають морально-психологічні і вольові якості, навички фізичної та бойової підготовки, адаптуються до умов служби;

- постійно закріплюють і поглиблюють набуті теоретичні знання шляхом проходження різних видів позанавчальних і навчальних практик та стажувань у територіальних (переважно за місцем майбутньої служби) підрозділах і при залученні до заходів з забезпечення публічного порядку.

Функціонування навчальних закладів у структурі Національної поліції має й інші безперечні переваги:

- по-перше, досягається взаємодія із замовниками (територіальними підрозділами), отримання від них фахової, з урахуванням інтересів практики, консультативної та експертної допомоги, наочних посібників та матеріалів для всіх видів занять, тренінгів і учінь, залучення висококваліфікованих фахівців в якості викладачів, тренерів та інструкторів;

- по-друге, зберігається можливість потенційно впливати на резерв поповнення і при потребі завчасно маневрувати ним відповідно до кадрової ситуації;

- третє, постійний і перемінний склад таких закладів є резервом, який в любий час готовий бути залучений до забезпечення публічного порядку під час

будь-яких масових заходів та в екстремальних ситуаціях, а також при відпрацюваннях територій, проведенні масштабних операцій, зокрема оперативно-профілактичних та рятувального характеру.

Серед актуальних завдань розбудови системи кадрового забезпечення для Національної поліції пріоритетним вбачається:

1. Збалансувати кадрові потреби у фахівцях (молодших бакалаврах, бакалаврах та магістрах) і реальну спроможність їхньої підготовки в існуючих навчальних закладах (поліцейських центрів підготовки).

2. Для якісної підготовки персоналу, належного методичного забезпечення загальної і фахової підготовки юристів-правознавців визначити оптимальну кількість та дислокацію поліцейських центрів підготовки, які за своїм потенціалом здатні забезпечувати виконання таких функцій. З урахуванням досвіду Німеччини та Польщі вважається за доцільне забезпечити дотримання принципу пропорційного регіонального розміщення, що особливо важливо з огляду на перспективи адміністративно-територіальної реформи.

3. Особливу увагу слід приділити підвищенню професійного рівня викладацького складу спеціалізованих навчальних закладів. При заміщенні посад науково-педагогічних працівників має, насамперед, враховуватися: стаж практичної роботи кандидатів у підрозділах відповідної спеціалізації, наявність у них педагогічного досвіду, а також участь у програмах підвищення кваліфікації, зокрема за кордоном. З викладачами слід укласти контракт, яким потрібно передбачити щорічне проходження атестації і обов'язкове стажування в профільних службах поліції.

4. Доцільно організаційно й професійно вдосконалити систему післядипломної освіти (підвищення кваліфікації) всіх основних груп кадрів за посадами, рівнями і спеціалізаціями, зокрема, наукових і науково-педагогічних кадрів, а також корпусу тренерів та інструкторів.

5. Як у низці європейських країн, варто передбачити перебування під патронатом Національної поліції відповідних професійно-орієнтованих ліцеїв, коледжів, курсів, шкіл для молоді, яка планує у майбутньому працювати у

поліції (з можливим переведенням в такий статус або факультет нинішніх вишів в разі їх перепрофілювання, скорочення або ліквідації).

З огляду на запропоновані Міністерством внутрішніх справ та схвалені Урядом концептуальні положення щодо реформування системи МВС України та з урахуванням положень Закону України «Про Національну поліцію» відповідні зміни дозволять не втратити достатньо потужний викладацький і науковий потенціал та зберегти роками сформовану високооснащену базу з належною інфраструктурою відомчих навчальних закладів.

3.3. Національна гвардія України

Підготовка офіцерських кадрів для Національної гвардії України здійснюється в Національній академії НГУ (м. Харків) та на базі відповідного факультету Навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ). Лише у 2015 р. цими навчальними закладами було здійснено підготовку та направлено для проходження служби 279 офіцерів тактичного рівня підготовки, 73 офіцери оперативно-тактичного рівня підготовки та 4 кандидати наук. Перепідготовка кадрів для потреб НГУ здійснюється лише в Національній академії НГУ.

У 2015 р. до Національної академії НГУ на навчання було зараховано 295 курсантів, до факультету підготовки фахівців для НГУ – 43 курсанти. Для отримання освітньо-кваліфікаційного рівня освіти «магістр» до магістратури Національної академії НГУ було зараховано 75 офіцерів (30 – на денну форму навчання). Для підготовки дисертації та отримання наукового ступеня кандидата наук до ад'юнктури було зараховано 4 офіцери, до докторантури - 1 офіцер.

Комплектування НГУ особовим складом у 2015 р. відбувалося у складний період, під час залучення частин та з'єднань НГУ до проведення антитерористичної операції на Сході України. Головним пріоритетом кадрової

роботи в НГУ є та залишається підбір і розстановка кадрів на професійній основі.

За думкою командування, існуюча система підготовки кадрів в НГУ повністю забезпечує виконання завдань за призначенням, а реформування вітчизняної системи підготовки кадрів доцільно здійснювати за умови реформування системи управління військ та сил за стандартами НАТО.

3.4. Державна прикордонна служба України

Керівні кадри для Державної прикордонної служби України готуються у Національній академії ДПСУ ім. Б. Хмельницького, яка здійснює підготовку і підвищення кваліфікації персоналу тактичного та оперативно-тактичного рівнів. Починаючи з 1993 року, в академії підготовлено для ДПСУ – майже 8 тис. осіб; для МВС України – близько 700 осіб; для прикордонних відомств країн СНД (Таджикистан, Вірменія) – близько 400 осіб.

На сьогодні, освітні послуги надаються за 7 спеціальностями бакалаврського рівня, 5 спеціальностями магістерського, а також за 3 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст.

Відповідно до основних форм оперативно-службової (оперативно-бойової) діяльності та всебічного забезпечення підрозділів і органів охорони державного кордону академія готує фахівців, компетентних з питань: прикордонної служби, прикордонного контролю, оперативно-розшукової діяльності, ресурсного забезпечення, внутрішньої безпеки, кримінального аналізу та адміністративного провадження, спеціального зв'язку, телекомунікації та радіотехніки.

В основу підготовки офіцерів-прикордонників покладено посилений блок професійно-орієнтованих дисциплін прикордонного та загальновійськового спрямування. Частина навчальних курсів розроблена у взаємодії із міжнародними організаціями. Широко використовуються міжнародні програми

та проекти, завдяки яким активно впроваджується передовий європейський досвід в освітню та наукову діяльність.

Усього в Академії ліцензовано 20 найменувань курсів підвищення кваліфікації, орієнтованих на освітнє забезпечення фахової діяльності офіцерів ДПСУ. У системі післядипломної освіти прикордонників інтенсивно розвивається дистанційна форма підвищення кваліфікації. Головний центр та банк даних дистанційного навчання ДПСУ функціонує на базі Національної академії, а регіональні та базові пункти функціонують відповідно у навчальних центрах та органах охорони державного кордону. Для роботи зазначеної системи використовується лише відомча електронна мережа без виходу в Інтернет.

У ДПСУ успішно функціонує система мультиплікації, призначена для швидкої підготовки великої кількості персоналу з актуальних питань оперативно-службової діяльності – нових способів несення служби, нових технологій прикордонного контролю, інтенсивного вивчення іноземної мови, освоєння нових зразків озброєння, технічних засобів охорони кордону тощо.

Для забезпечення освітньої діяльності в академії зосереджено потужний науково-педагогічний склад та створено унікальну навчально-матеріальну базу (22 доктори наук, 17 професорів, 183 кандидати наук, 114 доцентів, 12 заслужених працівників народної освіти та діячів науки і техніки). Для підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів функціонують ад'юнктура за 6 спеціальностями, докторантура за 4 спеціальностями, а також 3 спеціалізовані вчені ради.

У Національній академії ДПСУ розвинута навчально-матеріальна база, орієнтована на підготовку прикордонників за стандартами Євросоюзу. Вона створювалась за активного сприяння міжнародних організацій, які не лише надавали матеріально-технічну допомогу, а й здійснювали підготовку відповідних фахівців та проводили моніторинг ефективності використання наданих ресурсів.

Крім традиційних для ВНЗ елементів, навчально-матеріальна база Національної академії включає: навчальний відділ прикордонної служби; стрільбище, адаптоване для відпрацювання специфічних навиків ведення вогню; автодром; тактичне поле з елементами інженерного облаштування державного кордону; кафедру кінології та племінний розплідник службових собак з лабораторією генетики.

Із березня 2016 року в академії розпочато навчальний курс з аналізу ризиків та кримінального аналізу для співробітників Національної поліції. На сьогодні вивчається питання про можливість підготовки на базі академії спеціалістів з аналізу ризиків і кримінального аналізу для підрозділів СБ України, Державної міграційної служби України, а також реалізації можливості підготовки аналітиків-криміналістів у рамках «Організації за демократію та економічне співробітництво» для держав-учасників ГУАМ.

На думку керівництва ДПСУ, з метою удосконалення процесу підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України необхідна реалізація таких заходів:

- забезпечення подальшого розвитку відомчих навчальних закладів відповідно до видів сил безпеки;

- розробка типових програм окремих, універсальних для всіх сил безпеки, курсів (модулів) підготовки фахівців, у тому числі з урахуванням стандартів НАТО (наприклад, тактична медицина, розмінування, особиста безпека, вогнева підготовка тощо);

- урахування наявних і потенційних можливостей відомчих навчальних закладів щодо підготовки фахівців як для самої структури, так і для інших силових відомств.

Одночасно з приведенням нормативно-правової бази у відповідність до вимог чинного законодавства виникають протиріччя сучасної військової освіти, зокрема:

- відповідно до чинного законодавства з питань ліцензування та акредитації до певних керівних посад ВНЗ висувається низка вимог щодо

наявності наукового ступеня та вченого звання в особи, яка призначається на цю посаду. Такі вимоги не завжди можуть бути виконані у вищому військовому навчальному закладі у зв'язку з необхідністю використання під час освітнього процесу в якості викладачів офіцерів, які мають досвід ведення бойових дій в зоні АТО та досвід проходження служби на певних посадах;

- ліцензійні та акредитаційні умови для військових ВНЗ (ВНЗ із специфічними умовами навчання) повинні враховувати специфіку підготовки фахівців для сил безпеки, зокрема у змістовній частині освітніх програм, у вимогах до матеріально-технічного забезпечення (наявність стрільбищ, полігонів, зразків озброєння і техніки тощо);

- постановою КМУ від 17.08.2002 № 1134 у розрахунку 1 викладач до кількості слухачів (курсантів) не враховано специфіку підготовки фахівців у військових ВНЗ, що призводить до суттєвого скорочення чисельності науково-педагогічних кадрів і не відповідає реальним потребам у викладацькому складі. Упровадження в освітній процес військово-прикордонної складової та досвіду оперативно-службових (бойових) дій в зоні АТО потребує перегляду співвідношення викладач-слухач (курсант) з метою підвищення якості навчання та запобігання травматизму під час проведення бойових стрільб, тактико-штабних (стройових) навчань, ділових (рольових) ігор тощо;

- на сьогодні в системі вищої освіти України під час вступу до ВНЗ використовується форма зовнішнього незалежного оцінювання абітурієнтів, що є підставою для зарахування до ВНЗ. Така форма оцінювання знань абітурієнтів є більш притаманною цивільним ВНЗ. Право на навчання у військових ВНЗ мають також і військовослужбовці — учасники АТО, військовослужбовці, які постійно виконують обов'язки з охорони та оборони державного кордону і не в змозі взяти участь у зовнішньому незалежному оцінюванні з поважних причин. Тому необхідно внести зміни щодо вимог до загальних умов прийому з метою надання можливості усім військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби) складати вступні іспити у ВНЗ.

3.5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Структура безперервної підготовки фахівців для органів і підрозділів цивільного захисту відповідно до вимог сьогодення містить:

- початкову підготовку молоді (допрофесійна орієнтація молоді, 10-11 клас);
- підготовку кваліфікованих робітників за спеціальностями сфери цивільного захисту (у галузевих професійно-технічних навчальних закладах (навчальних підрозділах);
- підготовку фахівців з вищої освіти (у ВНЗ цивільного захисту за освітніми рівнями молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра);
- підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів (у ВНЗ цивільного захисту) за освітньо-науковими рівнями доктора філософії (кандидат наук), доктора наук;
- післядипломну освіту державних службовців, осіб рядового і начальницького складу (підвищення кваліфікації, спеціалізація у ВНЗ цивільного захисту та інших закладах післядипломної освіти), функціональне навчання у сфері цивільного захисту (підвищення кваліфікації цільового призначення керівного складу та фахівців органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту).

Початкова (допрофесійна) підготовка молоді здійснюється у Ліцеї цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності для здобуття юнаками первинних знань, умінь та навичок із окремих предметів за профілем цивільного захисту з метою формування спеціально відібраного і потенційно придатного контингенту майбутніх абітурієнтів ВНЗ цивільного захисту, кандидатів для проходження служби в ДСНС України.

Первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації осіб рядового складу органів і підрозділів цивільного захисту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник» для

комплектування відповідних посад в органах та підрозділах цивільного захисту системи ДСНС України здійснюється у Вищому професійному училищі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця), Навчальному центрі Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту (с. Ватутіне, Харківська обл.) та навчальних пунктах аварійно-рятувальних загонів у всіх регіонах держави на рівні державних стандартів професійно-технічної освіти.

Систему ВНЗ галузевої освіти, що забезпечує підготовку фахівців у галузі знань «Цивільна безпека» для органів і підрозділів цивільного захисту, представляють:

- Національний університет цивільного захисту України (м. Харків);
- Львівський державний університет безпеки життєдіяльності;
- Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України;
- Вище професійне училище Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця).

Ці навчальні заклади здійснюють підготовку фахівців за усіма рівнями освіти за спеціальностями галузі знань «Цивільна безпека», зокрема, за спеціалізацією «Інженерне забезпечення саперних, піротехнічних та вибухових робіт», управлінських кадрів за спеціальностями «Управління у сфері цивільного захисту» та «Управління пожежною безпекою», підготовку фахівців інших галузей знань для потреб ДСНС України, а також підготовку науково-педагогічних кадрів за науковими спеціальностями «Пожежна безпека», «Цивільний захист», «Психологія діяльності в особливих умовах», «Управління проектами та програмами», «Теорія та методика професійної освіти».

Післядипломна освіта (підвищення кваліфікації, участь у довгострокових та короткотермінових семінарах) державних службовців здійснюється у галузевому закладі післядипломної освіти – Інституті державного управління у сфері цивільного захисту (м. Київ), Інституті підвищення кваліфікації керівних

кадрів Національної академії державного управління при Президентові України та інших державних закладах післядипломної освіти.

Післядипломна освіта (підвищення кваліфікації, спеціалізація) осіб рядового і молодшого начальницького складу за робітничими спеціальностями сфери цивільного захисту здійснюється Вищим професійним училищем Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця), Навчальним центром Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту (с. Ватутіне, Харківська обл.) та навчальними пунктами аварійно-рятувальних загонів у всіх регіонах держави.

Післядипломна освіта (підвищення кваліфікації, спеціалізація) осіб середнього та старшого начальницького складу здійснюється факультетами післядипломної освіти університетів.

Післядипломна освіта керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, здійснюється Інститутом державного управління у сфері цивільного захисту (м. Київ) та мережею навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності в усіх регіонах держави.

На сьогодні, у системі освіти ДСНС України проходять навчання:

- за денною формою — 2440 курсантів, слухачів (державний бюджет) та 1766 студентів (за контрактом);

- за заочною формою навчання - 342 особи рядового і начальницького складу (державний бюджет) та 1680 слухачів (за контрактом).

- у Ліцеї цивільного захисту проходять навчання 56 ліцеїстів.

Протягом 2015 року навчання за програмами післядипломної освіти державних службовців пройшли – 1.439 осіб; функціональне навчання осіб керівного складу пройшли – 34.157 осіб; навчання у системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітничих кадрів пройшли – 3.890 осіб (понад 900 осіб отримали робітничу спеціальність вперше).

ВНЗ ДСНС здійснено випуск молодих фахівців, присвоєно відповідні спеціальні звання начальницького складу та направлено для подальшого

проходження служби до органів і підрозділів ДСНС України: у 2013 р. - 696 осіб, 2014 р. - 728 осіб, 2015 р. - 517 осіб.

Забезпечення навчально-виховного процесу у відомчих вищих навчальних закладах забезпечує 559 науково-педагогічних працівників. Наукові ступені мають 474 особи (409 кандидатів та 65 докторів наук). Вчені звання мають 337 осіб (52 професори та 285 доценти і с.н.с.).

За висновками керівництва ДСНС, існуюча галузева система освіти на цей час дозволяє ДСНС України вирішувати питання комплектування органів та підрозділів цивільного захисту кадрами з вищою освітою, робітничими кадрами, безперервного підвищення рівня їх професійної освіти. Забезпечення органів та підрозділів цивільного захисту кадрами за малочисельними спеціальностями (за якими не здійснюється підготовка у галузевих навчальних закладах) здійснюється за рахунок випускників інших навчальних закладів України.

Основною проблемою забезпечення підготовки фахівців у цій сфері є недостатнє протягом останніх років фінансування за бюджетною програмою «Підготовка кадрів у сфері цивільного захисту». У зазначеній бюджетній програмі з року в рік відсутні видатки розвитку, а видатки споживання не відповідають нормативній потребі в них (2013 р. – 71% нормативної потреби; 2014 р. – 53,6%; 2015 р. - 66,1%; 2016 р. - 61,5%).

Існує законодавчо неврегульована проблема з підготовкою фахівців пожежного профілю для ЗС та інших військових формувань України. Так, випускникам ВНЗ ДСНС України після закінчення присвоюється спеціальне звання «лейтенант служби цивільного захисту», а законодавство у військовій сфері не дає можливості випускникові продовжувати службу у ЗС України та інших військових формуваннях.

Для удосконалення системи підготовки кадрів для сил безпеки і оборони України, за думкою керівництва ДСНС України, необхідними умовами є:

- розроблення законодавчо врегульованого порядку працевлаштування випускників ВНЗ із специфічними умовами навчання (яким після закінчення

навчання присвоюється спеціальне звання осіб начальницького складу, а не офіцерське (військове звання) у ЗСУ, інших військових формуваннях, за замовленням яких здійснювалася підготовка фахівців пожежно-рятувального профілю;

- створення сучасних моделей освітнього процесу, стандартів вищої та професійно-технічної освіти, побудованих на передовому досвіді провідних країн світу;

- розширення міжнародного співробітництва із спорідненими навчальними закладами провідних держав ЄС, залучення іноземних викладачів, інструкторів до навчального процесу у навчальних закладах системи підготовки кадрів для сил безпеки і оборони України;

- докорінні зміни у підході до створення умов сталого фінансового забезпечення освітньої діяльності з метою забезпечення навчальних закладів новітніми зразками техніки та озброєння, що поступають на оснащення сил безпеки і оборони України.

3.6. Служба безпеки України

На сьогоднішній день базовими навчальними закладами для підготовки кадрів для Служби безпеки України є:

- *Національна академія СБ України* – вищий військовий навчальний заклад, акредитований та ліцензований МОН України за статусом вищого навчального закладу IV рівня, здійснює підготовку за денною та заочною формою навчання здобувачів вищої освіти за ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) бакалавра, спеціаліста і магістра.

Академію створено 17 листопада 1995 року на базі Інституту підготовки кадрів Служби національної безпеки України. На сьогоднішній день у її складі діє сім факультетів, 26 кафедр, Центр навчально-методичної роботи, Центр наукових досліджень, аспірантура, видавництво, а також інші допоміжні підрозділи.

До Академії приймаються українські громадяни, які постійно проживають на території України та виявили бажання здобути вищу освіту за обраною спеціальністю (спеціалізацію), формою навчання і відповідають вимогам, що встановлені законодавством України, нормативно-правовими актами МОН України, СБ України та цими правилами прийому до Академії.

За державним замовленням до Академії приймаються:

- для потреб СБ України – громадяни, які відібрані та направлені на навчання підрозділами Центрального управління, регіональними органами, органами військової контррозвідки та установами СБ України, Штабом Антитерористичного центру при СБ України, а також вищими військовими навчальними закладами СБ України, військовими навчальними підрозділами СБ України ВНЗ;

- для потреб державних органів, що здійснюють керівництво військовими формуваннями і уклали відповідні угоди про підготовку фахівців – громадяни, які відібрані та направлені на навчання такими державними органами.

Академія здійснює підготовку для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня *спеціаліста* за спеціальністю:

- «Менеджмент» (спеціалізація – організація захисту інформації з обмеженим доступом);

- «Право» (спеціалізація – забезпечення інформаційної безпеки).

Академія здійснює підготовку для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня *магістра* за спеціальністю:

- «Державна безпека» (спеціалізації: оперативно-службова діяльність органів державної безпеки; управління у сфері забезпечення державної безпеки);

- «Державна безпека» та «Право» (за спеціалізаціями, визначеними Академією для потреб державних органів, що здійснюють керівництво військовими формуваннями та уклали відповідні угоди про підготовку фахівців);

- «Кібербезпека» (спеціалізація – управління інформаційною безпекою);

- «Менеджмент» (спеціалізація – організація захисту інформації з обмеженим доступом);

- «Філологія» (спеціалізація – переклад у сфері забезпечення державної безпеки).

Академія здійснює підготовку *кандидатів наук (докторів філософії)* з відривом від виконання службових обов'язків (очне навчання) та без відриву від виконання службових обов'язків (заочне навчання) за такими науковими спеціальностями: 21.07.01 - забезпечення державної безпеки України (юридичні науки); 21.07.02 - розвідувальна діяльність органів державної безпеки (юридичні, технічні науки); 21.07.03 – кадри органів та військ державної безпеки (психологічні, педагогічні науки); 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право (юридичні науки); 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (юридичні науки); 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (юридичні науки).

До *докторантури* Академії приймаються особи, які мають ступінь доктора філософії, наукові здобутки, опубліковані праці з обраної спеціальності та наукові результати, що потребують завершення або оформлення у вигляді дисертації, монографії чи наукової доповіді за сукупністю статей, і рекомендовані на навчання підрозділами, органами, закладами СБ України або державними органами, що здійснюють керівництво військовими формуваннями.

Академія має наукове фахове видання «Інформаційна безпека людини, суспільства, держави».

У структурі Академії функціонує Центр спортивно-масової та фізкультурної роботи СБ України в якому на сьогоднішній день проходять службу 6 олімпійських чемпіонів та 8 призерів Олімпійських ігор, 50 чемпіонів світу і Європи, 23 заслужених майстри спорту України та 22 майстри спорту України міжнародного класу;

*- Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)*
- заснований 8 липня 1994 року.

Основним завданням Інституту є підготовка фахівців для потреб Служби безпеки України за державним замовленням, а також підвищення кваліфікації слідчих, керівників слідчих підрозділів та співробітників-юристів СБ України. Після закінчення навчання випускники військового навчального підрозділу Університету отримують диплом магістра (спеціальність 081 «Право») та їм присвоюється військове звання «лейтенант».

Навчання в Інституті гармонійно поєднує фундаментальну юридичну освіту й спеціальну підготовку майбутніх офіцерів СБ України. Нині на спеціальних кафедрах Інституту викладаються професійно-орієнтовані навчальні дисципліни та спецкурси, серед таких – особливості досудового розслідування в органах СБ України; правове забезпечення оперативно-службової діяльності СБ України; основи забезпечення державної безпеки, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності; тактико-спеціальна, оперативно-тактична та спеціальна фізична підготовки.

На думку ректора Національного юридичного університет ім. Ярослава Мудрого, академіка НАН України В. Я. Тація, існує нагальна потреба в більшому обсязі використовувати наявний потенціал Національної академії правових наук України та Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України для потреб підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони.

Так, із метою усунення наявного, а також прогнозовано у 2018 році дефіциту кадрів, який створено в результаті припинення набору до ВВНЗ СБУ у 2013 році, пропонується розглянути пропозицію стосовно додаткового запровадження підготовки в ІПЮК для потреб СБ України на основі базової або повної вищої освіти за другим (магістерським) рівнем вищої освіти (спеціальність «Правознавство») з півторарічним терміном навчання.

Зазначене питання можливо вирішити шляхом вивчення та подальшого прийняття на військову службу за контрактом бакалаврів права із числа

студентів інших факультетів та інститутів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого із різних регіонів України. Це надасть можливість вже через 1,5 року задовольнити попит регіональних органів СБ України, які на сьогодні відчувають гостру потребу у комплектуванні значної кількості наявних вакантних посад, випускниками ІПЮК.

Таке рішення відповідає вимогам Закону України «Про вищу освіту», не потребує додаткового фінансування і може бути реалізовано вже у поточному році.

Крім того, вважається за доцільне розглянути пропозиції щодо окремих напрямів системи підготовки кадрів для СБ України, які потребують удосконалення та покращення з огляду на динамічну соціально-політичну ситуацію в країні та підвищений ступінь загроз національній безпеці з боку іноземних спецслужб і терористичних організацій, які діють на тимчасово окупованих територіях України.

За переконанням академіка В. Тація, серед найбільш проблемних питань функціонування вітчизняної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації особового складу СБ України в сучасних умовах можна виділити такі:

- з огляду на необхідність своєчасного та повного впровадження досвіду застосування новел законодавства в практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів СБ України вбачається за доцільне розширення науково-дослідних підрозділів в органах безпеки, які б здійснювали вивчення та узагальнення передової практики застосування сучасного кримінального та кримінального процесуального законодавства та поширювали позитивний досвід шляхом складання методичних матеріалів, проведення навчальних занять в практичних підрозділах СБ України, створення дієвої та функціональної системи дистанційної відомчої освіти;

- враховуючи необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до стандартів європейської системи боротьби з терористичною та екстремістською діяльністю та практики ЄСПЛ, виникає потреба у здійсненні

заходів з підвищення кількості та практично-прикладної спрямованості наукових досліджень в галузі забезпечення національної безпеки, практичного застосування норм кримінального процесуального законодавства та законодавства про кримінальну відповідальність за окремі види злочинів, які створюють найбільшу загрозу національній безпеці України, миру, безпеці людства та міжнародному правопорядку;

- невід'ємною умовою підвищення ефективності навчального процесу у ВНЗ сектору безпеки і оборони є вдосконалення системи патріотичного виховання, спрямованого на формування у курсантів і слухачів професійно значущих морально-етичних, фізичних і психологічних якостей та громадянської самосвідомості, необхідних для ефективного виконання службових завдань.

Із цією метою академік В. Тацій вважає за необхідне розробку та впровадження у військових (спеціальних) вишах єдиної для всіх учасників навчально-виховного процесу системи патріотичного виховання, яка б мала державницьку та професійну спрямованість і ґрунтувалася на історичній й культурній спадщині Українського народу, кращих традиціях органів державної безпеки, конкретних прикладах відданого служіння інтересам держави та сумлінного виконання.

3.7. Служба зовнішньої розвідки України

Служба зовнішньої розвідки України має власну систему професійної підготовки співробітників. Зокрема, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 310-р утворено Інститут СЗР України як відомчий вищий навчальний заклад, що здійснює за державним замовленням підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації співробітників СЗР України.

Навчальний процес в Інституті організований з урахуванням вимог Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», нормативно-правових

актів Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, інструкцій та наказів Голови СЗР України.

Основними напрямками освітньої діяльності Інституту є:

- підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальностями «Агентурна розвідка» та «Технічна розвідка»;
- перепідготовка та підвищення кваліфікації керівного, оперативного і оперативно-технічного складу.

На навчання до Інституту для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра приймаються військовослужбовці СЗР України, які виявили бажання здобути відповідний рівень за обраною спеціальністю, мають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра, спеціаліста або магістра незалежно від напрямку підготовки та рекомендовані до вступу керівниками структурних підрозділів СЗР України. Термін навчання в магістратурі – півтора року. Форма навчання – денна.

Керівництво, науково-педагогічний склад Інституту постійно здійснюють адаптацію змісту навчання до сучасних вимог і потреб розвідки, впроваджують до навчально-виховного процесу нові прогресивні методики, залучають до підготовки розвідників кращих фахівців з різних галузей знань та професіоналів з питань практичного їх застосування.

Служба зовнішньої розвідки України також має домовленості з рядом провідних ВНЗ України щодо підготовки фахівців для СЗР України за рахунок державного бюджету у рамках державного замовлення. Підписано низку угод про співпрацю та спільних міжвідомчих наказів, що регламентують порядок взаємодії у вирішенні питань кадрового забезпечення з іншими державними органами, зокрема, зі СБ України, МО України, МЗС України та ін.

Вимоги, що висуваються до кандидатів на навчання в Інституті СЗР України:

- мати диплом державного зразка про отриману вищу освіту (кваліфікація: бакалавр, спеціаліст, магістр) за спеціальностями гуманітарного чи технічного профілю з добрими та відмінними оцінками;

- вільно володіти, як мінімум, однією (бажано англійською) іноземною мовою;

- мати здібності до вивчення іноземних мов, схильність до роботи з людьми, навички до роботи в аналітичній сфері та сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій;

- впевнено володіти усною та письмовою українською діловою мовою;

- вільно орієнтуватися у загальнополітичних подіях у світі та в Україні, знати основні проблеми сучасного світу та надавати їм аргументовану оцінку;

- знати закони України, що регламентують діяльність СЗР України, мати сформоване на основі прочитаної літератури уявлення про специфіку розвідувальної роботи;

- мати стійкі патріотичні, моральні і мотиваційні установки для отримання розвідувальної підготовки та подальшої служби в СЗР України;

- мати добрий стан здоров'я та рівень фізичної підготовки, які є необхідними для проходження спеціальної підготовки в Інституті СЗР України в умовах високих фізичних, психологічних, емоційних навантажень;

- бути готовим до проходження навчання в Інституті СЗР України в умовах певних обмежень (вільного пересування, проживання, відвідування сім'ї тощо);

- бути готовим до вивчення іноземної мови, яка визначатиметься керівництвом СЗР України при зарахуванні кандидата на навчання в Інститут СЗР України виходячи із службової необхідності;

- мати комунікативні здібності, товариські якості, вміння працювати у складі команди.

Кандидатами на навчання можуть бути лише співробітники, які перебувають на військовій службі у СЗР України або (в рамках укладених договорів) співробітники інших державних органів України. Прийом на навчання у магістратурі здійснюється на конкурсній основі за результатами вступних випробувань.

Відповідно до вимог Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України подальший розвиток вітчизняної системи підготовки кадрів для сил безпеки має відбуватися з урахуванням принципів і стандартів країн-членів ЄС та НАТО. Такий підхід передбачає застосування на практиці досить чітких і усталених критеріїв у відборі та підготовці кадрів, а тому потребує спеціального ґрунтовного наукового аналізу та практичної апробації до сучасних реалій України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Як показує проведений аналіз, функціонування вітчизняних вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, як і вищих військових навчальних закладів, у структурі вищої освіти України не повною мірою відповідає стратегічним цілям модернізації системи забезпечення національної безпеки, а також суперечить окремим положенням законодавства України. Ліцензовані МОН України навчальні програми в обсязі кредитів ЄКТС, галузі знань і спеціальності, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, а також ступені вищої освіти не забезпечують їм необхідний обсяг знань, практичних навичок та вмінь, що, зрештою, ускладнює якісну фахову підготовку кадрів для сектору безпеки і оборони.

2. Підготовка кадрів для сектору безпеки та оборони України за часовими стандартами вищої освіти (12-ти річний цикл здобуття повної вищої освіти) невиправдано затягує процес навчання українських силовиків, не дозволяє оперативно забезпечувати сили безпеки досвідченими кадрами із практичним досвідом, є нераціональним використанням бюджетних коштів, а також створює високі ризики перетворення спеціальних навчальних закладів на комерційні освітні установи.

3. Поступовий перехід до спеціальної професійної підготовки кадрів для сил безпеки України виступить реальним кроком наближення України до стандартів ЄС та НАТО. Цілком можливим є також варіант суміщення

американської та європейської систем підготовки силовиків⁹, як це відбувається в Хорватії та Угорщині.

4. Навчальні заклади із специфічними умовами навчання мають бути виведені з-під безпосереднього підпорядкування (контролю) Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Безпосереднє керівництво такими навчальними закладами (визначенням обсягів державного замовлення на підготовку кадрів, затвердженням програм навчання тощо) має здійснюватися центральними органами виконавчої влади/державними органами зі спеціальним статусом, у структурі яких функціонують відповідні навчальні заклади із специфічними умовами навчання.

Загальне методичне керівництво та контроль за функціонуванням системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України доцільно покласти на спеціально уповноважений для цього орган державної влади.

5. Слухачами (курсантами) спеціальних навчальних закладів сил безпеки України повинні, насамперед, ставати ті, хто вже служить у відповідних державних органах (пройшов належний відбір та початкову підготовку), має відповідний рівень цивільної освіти, достатній життєвий досвід та відповідає певним професійним вимогам (стандартам). Крім того, відбір кандидатів для навчання, зокрема на короткострокових курсах, доцільно здійснювати серед найкращих випускників цивільних ВНЗ (особливо технічного профілю), проводити з ними тестування професійних та людських якостей, спеціальну перевірку фізичної і психологічної здатності до подальшої тривалої служби в силах безпеки.

6. Органам сил безпеки України необхідно посилити увагу до питань кадрового забезпечення на всіх етапах: підбор кадрів, їх навчання, професійна підготовка і перепідготовка. Особлива увага при цьому має приділятися питанням мотиваційної складової, відповідності професійним вимогам,

---

⁹ Американська модель – спеціалізована підготовка кадрів без визнання на рівні дипломованої освіти. Європейська модель – створення власних відомчих освітніх систем із поєднанням спеціальної і загальноосвітньої підготовки.

належного патріотичного виховання співробітників, постійному удосконаленню їх практичних навичок.

7. Вважається за доцільне, щоб робота з удосконалення чинного законодавства України у сфері професійної підготовки кадрів для сил безпеки, інституційної модернізації усієї системи фахового навчання вітчизняних силовиків була започаткована прийняттям відповідної Концепції (затвердженою Президентом України) і завершувалася б ухваленням Верховною Радою України відповідних змін до Законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Національну гвардію України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Службу зовнішньої розвідки України» тощо в частині визначення порядку відбору, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для силових структур, ступенів спеціальної освіти, статусу диплому (сертифікату), гарантій працевлаштування, взаємозв'язку між здобутою освітою та просуванням по службі тощо.

ДОДАТКИ

Додаток 1

А Н А Л І З вимог Законодавства України про освіту в контексті підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони

Нормативно-правовою базою для проведення аналізу Законодавства України в частині вивчення вимог щодо підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони виступили: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також Постанова КМ України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Законом України «Про освіту» регулюються суспільні відносини у галузі навчання, виховання, професійної, наукової та загальнокультурної підготовки громадян України. Вимоги цього Закону є обов'язковими для усіх навчальних закладів незалежно від форми власності і відомчої приналежності, зокрема, вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання¹⁰.

Згідно статті 3 (пункт 1, абзац 3) Закону України «Про освіту», право громадян України на освіту *забезпечується відкритим характером навчальних закладів*.

Стаття 5 цього Закону визначає, що державний *нагляд (контроль)* за діяльністю навчальних закладів здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, та місцевими органами управління освітою¹¹.

¹⁰ Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

¹¹ Головним органом, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки є МОН України (постанова КМУ від 16.10.2014 № 630). До місцевих органів управління освітою належать: відповідні структурні підрозділи, які здійснюють управління освітою при: облдержадміністрації - управління освітою, при районній (міській) - відділ освіти, а при сільській і селищних радах народних депутатів - комісії з питань освіти.

Згідно статті 12 (пункт 1), *Міністерство освіти і науки України*, зокрема:

- встановлює державні стандарти знань з кожного предмета;
- визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчальних закладів;
- здійснює нормативно-правове та методичне забезпечення функціонування навчальних закладів;
- формує щороку пропозиції та доводить до навчальних закладів державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб;
- розробляє та затверджує умови прийому до навчальних закладів;
- розробляє проекти положень про навчальні заклади, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;

Акти МОН України є *обов'язковими* для центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади.

Крім того, згідно пункту 2 статті 12 цього Закону, МОН України:

- забезпечує підготовку та видання підручників, посібників;
- здійснює керівництво державними навчальними закладами;
- проводить комплексні перевірки, контролює проведення атестаційної експертизи та координує роботу, пов'язану з програмно-методичним забезпеченням атестації у навчальних закладах;
- здійснює планові заходи державного нагляду (контролю) в системі загальноосвітньої, професійно-технічної та вищої освіти з періодичністю залежно від ступеня ризику від провадження господарської діяльності з надання освітніх послуг;
- здійснює інспектування навчальних закладів з питань організації навчально-виховної і науково-методичної роботи, використання науково-педагогічного потенціалу та матеріальних ресурсів, розвитку матеріально-технічної бази і соціальної сфери;

- здійснює навчально-методичне керівництво, контроль за дотриманням вимог стандартів вищої освіти;

- аналізує роботу навчальних закладів щодо дотримання ними нормативно-правових актів у галузі освіти, дає оцінку відповідності їх діяльності державним стандартам і вимогам, вносить пропозиції щодо усунення негативних і поширення позитивних тенденцій у розвитку освіти;

- вивчає стан організації виробничої практики, працевлаштування випускників;

Натомість, згідно пункту 3 статті 12 цього Закону, **центральні органи виконавчої влади**, яким підпорядковані навчальні заклади, разом з МОН України, **лише беруть участь** у здійсненні державної політики в галузі освіти, професійної підготовки кадрів, у проведенні державного інспектування та акредитації, здійснюють контрольні функції по дотриманню вимог щодо якості освіти, забезпечують зв'язок із навчальними закладами та державними органами інших країн тощо.

Стаття 20 визначає, що керівники навчальних закладів, що є загальнодержавною власністю і підпорядковані іншим центральним органам виконавчої влади, обираються за конкурсом і призначаються на посаду (за попереднім погодженням з МОН України) відповідними центральними органами виконавчої влади шляхом укладання з ними контракту.

Законом України «Про освіту» досить докладно визначено **автономію вищого навчального закладу** (стаття 46), а саме:

1. Автономія вищого навчального закладу - це самостійність, незалежність і відповідальність ВНЗ у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації наукових досліджень, освітнього процесу, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, передбачених цим Законом.

2. Права ВНЗ, що визначають зміст його автономії, визначаються Законом України «Про вищу освіту» і не можуть бути обмежені іншими законами та нормативно-правовими актами.

Стаття 51 Закону, гарантуючи права тих, хто навчається визначає, що вихованці, учні, студенти, *курсанти, слухачі...* мають гарантоване державою право на *трудоу діяльність* у встановленому порядку в позаурочний час (пункт 1, абзац 13), а також *перерву в навчанні* у вищих та професійно-технічних навчальних закладах (пункт 1, абзац 14).

Стаття 55 Закону, гарантуючи права тих, хто навчає визначає, що педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на *вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи* (пункт 1, абзац 2).

Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи вищої освіти. Вимоги Закону є обов'язковими для усіх вищих навчальних закладів в Україні незалежно від форми власності та відомчої підпорядкованості. У Законі окрему увагу приділено питанню функціонування вищих військових навчальних закладів (вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання)¹².

Так, у статті 1, пункт 6 цього Закону визначено, що *вищий військовий навчальний заклад (вищий навчальний заклад із специфічними умовами навчання)*, це ВНЗ державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

---

¹² Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Законом також визначено, що державна політика у сфері вищої освіти в Україні ґрунтується на принципах... *відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою* (стаття 3, пункт 2.9).

Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються, поряд із іншим, шляхом:

- розвитку автономії ВНЗ та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія ВНЗ зумовлює необхідність такої самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно (стаття 3, пункт 3.5);

- створення умов для реалізації випускниками ВНЗ права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб (стаття 3, пункт 3.10).

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук (стаття 5, пункт 2).

Для отримання кожного ступеня вищої освіти, крім доктора наук, здобувачу необхідно успішно виконати освітню програму в обсязі кредитів ЄКТС (стаття 5, пункти 3 – 6):¹³

¹³ **ЄКТС** (Європейська система трансферу оцінок, англ. ECTS, European Community Course Credit Transfer System) – кредитна система, яка пропонує спосіб вимірювання та порівняння навчальних досягнень і переведення їх з одного інституту до іншого. Система може використовуватися усередині інституту, між інститутами однієї країни, а також між інститутами-партнерами з різних країн. ЄКТС базується на принципах взаємної довіри учасників і передбачає виконання правил щодо всіх її частин: ECTS-кредитів, ECTS-оцінок, Угоди про навчання і зарахування кредитів. 1 кредит прирівнюється до 8 годин викладацької діяльності.

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ
щодо обсягів кредитів, викладацьких годин
та термінів здобуття ступенів вищої освіти

<i>Ступінь вищої освіти</i>	<i>Кількість кредитів ЄКТС</i>	<i>Кількість викладацьких годин</i>	<i>Термін навчання</i>
молодший бакалавр	90-120	720 - 960	2 роки
бакалавр	180-240	1440 - 1920	4 роки
магістр	90-120	720 - 960	2 роки
доктор філософії	30-60	240 - 480	4 роки ¹⁴

Крім того, стаття 5 (пункт 7) цього Закону чітко окреслює вимоги до здобувачів вищої освіти ступеня **доктор наук**, як таких, що набули найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, **мають загальнонаціональне або світове значення** та опубліковані в наукових виданнях.

Закон України «Про вищу освіту» встановлює для усіх ВНЗ незалежно від форми власності та відомчої підпорядкованості єдину процедуру атестації здобувачів вищої освіти (стаття 6). **Атестація здійснюється відкрито і гласно.** Здобувачі вищої освіти та інші особи, присутні на атестації, у тому числі під час захисту дисертації, можуть вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації.

Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності ВНЗ. Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми (стаття 10, пункти 2 – 3):

¹⁴ Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки (ст. 5, п. 6, абз. 3).

- 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- 2) перелік компетентностей випускника;
- 3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- 4) форми атестації здобувачів вищої освіти;
- 5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;
- 6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

При цьому наголошується, що стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю *розробляє МОН України* з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать ВНЗ та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (стаття 10, пункт 6).

Стаття 13, пункт 4 Закону України «Про вищу освіту» окремо наголошує на *правах державних органів, до сфери управління яких належать вищі військові навчальні заклади (вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання)*, військові навчальні підрозділи ВНЗ, які можуть своїми актами встановлювати особливі вимоги *лише до*:

- 1) управління відповідним вищим військовим навчальним закладом (вищим навчальним закладом із специфічними умовами навчання), військовим навчальним підрозділом ВНЗ;
- 2) діяльності та повноважень вченої ради;
- 3) кандидатів на посади керівників відповідних вищих військових навчальних закладів (вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання), їх структурних підрозділів, військових навчальних підрозділів ВНЗ та порядку їх призначення;
- 4) практичної підготовки осіб, які навчаються у відповідних вищих військових навчальних закладах (вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання) чи військових навчальних підрозділах ВНЗ;

5) порядку заміщення вакантних посад командування і науково-педагогічних працівників;

6) реалізації прав і обов'язків наукових і науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються у вищих військових навчальних закладах (вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання) чи військових навчальних підрозділах ВНЗ;

7) порядку відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих військових навчальних закладах (вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання) чи військових навчальних підрозділах ВНЗ;

8) підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі відповідних ВНЗ.

При цьому, акти, передбачені у пунктах 6 і 7, затверджуються за погодженням із МОН України.

Закон України «Про вищу освіту», визначає загальні принципи діяльності, основні права та обов'язки ВНЗ незалежно від форми власності та відомчої підпорядкованості та зобов'язує:

- *оприлюднювати на офіційному веб-сайті* ВНЗ, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб інформацію про реалізацію своїх прав і виконання зобов'язань (стаття 32, пункт 3.4), а також кошторис ВНЗ на поточний рік та всі зміни до нього, звіт про використання та надходження коштів, інформацію щодо проведення тендерних процедур, штатний розпис на поточний рік (стаття 79, пункт 4);

- керівників ВНЗ мають щороку звітувати перед засновником та вищим колегіальним органом громадського самоврядування ВНЗ, а також *оприлюднювати щорічний звіт* про свою діяльність на офіційному веб-сайті ВНЗ (стаття 34, пункт 5).

Додаток 2

**ГАЛУЗИ ЗНАНЬ І СПЕЦІАЛЬНОСТІ,
за якими може здійснюватися підготовка кадрів для сектору безпеки і
оборони в системі вищої освіти України**

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»¹⁵, вищим військовим навчальним закладам (вищим навчальним закладам із специфічними умовами навчання), військовим навчальним підрозділам ВНЗ починаючи з 1 вересня 2015 року дозволено здійснювати підготовку здобувачів вищої освіти за двома основними галузями знань та восьми спеціальностями, а саме:

<i>Галузь знань</i>	<i>Спеціальність</i>
25. Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону	251. Державна безпека; 252. Безпека державного кордону; 253. Військове управління (за видами збройних сил); 254. Забезпечення військ (сил); 255. Озброєння та військова техніка.
26. Цивільна безпека	261. Пожежна безпека; 262. Правоохоронна діяльність; 263. Цивільна безпека.

Крім того, додатковими галузями знань та спеціальностями, за якими може проводитися підготовка здобувачів вищої освіти для сектору безпеки і оборони є галузь - 08. Право, спеціальність 081. Право, а також галузь - 12. Інформаційні технології, спеціальність 125. Кібербезпека.

Навчання у військових ВНЗ (ВНЗ із специфічними умовами навчання) за старими напрямками підготовки та спеціальностями можуть продовжувати лише ті здобувачі вищої освіти, які вступили до ВНЗ до набрання чинності цією постановою.

¹⁵ Постанова КМУ від 29.04.2015 № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=24>